

ŠTUDENSKO FILOZOFSKO
DRUŠTVO VABI NA:

FILOZOFIJA IN SMRT

FILOZOFSKI MARATON 2022

FILOZOFSKA FAKULTETA

14. – 18. 2. 2022

Študentsko filozofsko društvo

FILOZOFSKA
FAKULTETA

ŠTUDENSKI
SVET

2500

Filozofski maraton 2021/22:
Filozofija in smrt

Knjiga povzetkov

Žan Sever: Podganar in njegov transcendentelni rep

Vprašanje kaj se zgodi (po tem) ko umremo, je univerzalni odziv človeka ob zavedanju svoje končnosti, kakor je bil to že za pradavninskega človeka, katerega preizvpraševanje ob soočenju z nemilostno silo narave, izven njegovih meja razumevanja, poraja široko paleto barvitih odgovorov in odgovarjanja, ki slišijo na koren trans ali onstran: Torej tako to kar presega človeka - religijo ali transcendentno - kakor tudi to kar je onstran človekovega spoznanja - jezik ali transcendentarno. Vendar pa religije povsem zanikajo svoj izvor, zavezan s grožnjo smrti, ter na svoj začetek postavljajo stik s poslednjo Resničnostjo, z življenjem izza ali nad življenjem ali z drugimi besedami trdijo, da je njihov izvor stik z transcendentnim ter zanikajo svojo reaktivno naravo. Tako se moramo v luči razprave v Davosu (med Cassirerjem in Heideggerom) ovesti pomanjkljivosti prve pozicije - gole trditve, da človek tvori simbolne forme - in se pogrezniti v drugo pozicijo: kar je pri človeku ključno ni le da tvori simbolne forme, temveč moramo preiskati razlog zakaj jih tvori. V danem razpoloženju bom preiskoval religijo primarno ne kot tvorbo, ki nastane po stiku s poslednjo Resničnostjo, temveč kot odziv na zavedanje smrtnosti posameznika in sekundarno kot odraz strukturnih lastnosti subjekta.

Živa Hrovatin: Smrt strahu pred smrtjo!

Strah pred smrtjo je izziv, s katerim se moramo spopasti v našem življenju. Skozi zgodovino je človeštvo posamezniku podalo mnoga orožja, s katerimi je ta spopad postal lažji. Človek endaindvajsetega stoletja ima v orožarni na razpolago vero v poslednje življenje, zaupanje v reinkarnacijo in iskanje notranjega miru. Kljub temu je thanatofobia ena izmed najpogostejših fobij globalnega Severa. Glavna vprašanja, na katere predstavitev poskuša odgovoriti so: *»Od kod izvira posameznikov strah pred smrtjo?«, »Kaj glede smrti nas prestraši?«, »Je temu strahu možno ubežati, in če, kako?«* Z ozirom na starejšo teorijo psihoanalize kakor tudi modernih psiholoških raziskav si prispevek trudi osvetliti absurdnost posameznikovega strahu pred neizogibnim dejstvom življenja.

Z drugimi, bolj napadalnimi besedami: s smrtjo izgubimo natanko vse, kar smo. Prepričan sem, da je to natanko nič.

Luka Mayer: Ugoda i smrt u psihoanalitičkoj teoriji

Uvodni dio ovog izlaganja nastoji prikazati dualizam nagona života i nagona smrti što ga je prvi put na taj način formulirao Sigmund Freud 1920. u tekstu 'S onu stranu načela ugone', te pokazati dalekosežne implikacije takve teorijske postavke. Iako je sam Freud do kraja života inzistirao na očuvanju nagona smrti kao tzv. najnagonskijeg i najizvornijeg nagona, postavljanje istih u centar psihoanalitičke teorije je izazvalo najveći otpor upravo među samim psihoanalitičarima. Na tom tragu, sastavni dio ovog izlaganja je i razrada tog jaza među samim psihoanalitičkim školama - zašto je, primjerice, toliko popularna ego psihologija odbila nagone smrti, dok su kleinijanske i lacanovske škole odlučile zadržati ih, poput Freuda, pod svaku cijenu? Iako i van krugova psihoanalize i filozofije vrlo poznati, nagoni smrti i dalje ostaju jedan mistični entitet nad kojim se nerijetko vrši interpretativno nasilje. Stoga svrha je ovog izlaganja baciti svjetlo na taj izvorni Freudov koncept i dovesti ga u vezu sa svima nam dobro poznatim osjećajima ugone i neugode.

Eva Dolar Bahovec: Lepotna maska smrti / Gaja Lukacs Čufer in Dali Regent: Praktikum predavanja

Predavanje in praktikum *Lepotna maska smrti* sta namenjena predstavitvi in kritičnemu ovrednotenju pojmovanja smrti v sodobni filozofiji in psihoanalizi. To problematiko najprej umestita v kontekst dvajsetega stoletja (Alain Badiou), stoletja psihoanalize (Jacques Derrida) in dobe spolne razlike (Luce Irigaray). V teh okvirih se v nadaljevanju posvetita razčlenitvi pojmovanja smrti v razmerju do človeške seksualnosti in drugih temeljnih konceptov filozofije in psihoanalize (Sigmund Freud, Jacques Lacan, Slavoj Žižek, Jean Laplanche, Jane Gallop idr.) ter kritičnemu ovrednotenju osrednjega konceptualnega sklopa, ki je s tem povezan: konceptov smrti, seksualnosti, lepote, ponavljanja, ljubezni, spolne razlike, ženskosti itn. Posebna pozornost je namenjena tudi feminističnim kritikam filozofije, v sklepnem delu pa je postavljena v ospredje aktualnost predstavljene tematike za današnji čas in za naša vsakdanja življenja v njem ter za osveščanje in krepitev zmožnosti soočanja z aktualnimi pojavi spolnega nadlegovanja (Catharine MacKinnon idr.), simbolnega nasilja (Catherine Malabou), seksualnega nasilja, femicida in sorodnimi pojavi.

Zmago Švajncer Vrečko: Obogatitev bivanja dementnega človeka: fenomenološko-bioetična razprava

Prispevek govori o tem, kako pomembno bi bilo v slovenskem zdravstvenem sistemu uvesti strukturne spremembe pri oskrbi ljudi z demenco v njihovem poslednjem eksistencialnem času. Izhajamo iz spoznanj fenomenologije utelešenosti, ki govorijo o tem, kako dementni ljudje doživljajo svet okoli sebe in poudarjajo, da ima človek v zaključni fazi demence še zmeraj lastnosti utelešene osebe, ki ima svoje posebne občutke in hrepeni po toplini. Zasluži si dostojanstveno oskrbo, ta pa je zaradi strukturnih problemov v zdravstvu včasih pomanjkljiva. Nekatere probleme (pri lastni praksi) pojasnimo in ponudimo zanje določene rešitve. Razložimo tudi osnovne pojme fenomenologije utelešenosti in se hkrati odzovemo na bioetičen argument, ki zagovarja evtanazijo dementnih oseb.

**[Rokopis je bil poslan v recenzijo na uredništvo znanstvene revije Phainomena.]*

Mihael Hötzl: Tubit in smrt; Vidik končnosti življenja skozi filozofijo Martina Heideggra

Vprašanje smrti v Heideggerjevem osrednjem delu *Bit in čas* ni zgolj naključno navrženo, tudi ni del kakšne obskurne misli, postavljene na periferijo razmisleka o biti, temveč je eden izmed temeljev eksistencialne analize tubiti. Da bi resnično pokazal pomembnost smrti pri fenomenološkem vidiku človeka in njegovega obstoja, Heidegger celo pravi, da je smrt za tubit najlastnejša, neodnosna in nepresegljiva zmožnost biti, ki jo mora tubit vselej sama prevzeti. Bit proti koncu, kot Heidegger poimenuje to stanje, proces končevanja tubiti, tako ni nekaj, kar slednja pridobi začasa svojega bivanja ali se priuči, temveč bistvenostno spada k vrženosti tubiti v obstoj. V pričujočem delu bom analiziral in predstavil pojme, ki jih Heidegger uporablja in povezuje s tematiko smrti, opredelil ontološko analizo vprašanja smrti v odnosu do tubiti in poskusil razkriti tisto, kar tubit sama skozi vsakdanjost neumorno zakriva. Zavedanje lastne umrljivosti daje tubiti edinstvenost med vsem bivajočim, vendar hkrati terja visok davek: venomer prisoten občutek tesnobe in beg pred tem, kar čaka vse tisto, ki se sme oklicati za živo.

Tijana Arih: Razmišljanje o smrti v času krize

Človeštvo si danes ne more oprostiti pomanjkanja odgovornosti do sebe in drugih, predvsem pri ravnanju z edinim planetom, Zemljo, ki je, ker ga ne naseljujejo ljubezen, pravičnost, svoboda in spoštovanje postal kraj, kjer kraljujejo virusi, ki sejejo smrt. Človeštvo se tudi globoko zaveda svoje krhkosti, težko se sooča s smrtjo, prav tako je še vedno premalo obrnjeno k svetinji življenja. Podnebne spremembe so eden od možnih razlogov, zakaj se nam je zgodila pandemija covid, smrt med covidom pa je postala vzdušje, dogajanje. »Živa bitja živijo in umirajo, ker živijo svoje lastno bistvo, ki je začasnost in je splošno bistvo vsega, v smrti pa se spremeni v intimni čas in zato lahko smrt razumemo kot zmago splošne začasnosti človeka nad človekom, zmago narave nad duhovnim, zmago neprekinjenega nad prekinjenim, postane negacija negacije splošnega časovnega bistva človeka.« Zato se odpira možnost, da smrt ni konec življenja, temveč njegov sestavni del in da od nje ne moremo več obračati glave. V tem nestabilnem času smo spoznali, da nas smrt obkroža, da ni le prekinitev vitalnih funkcij, da je prisotna, da je naš vsakdan ter da ni samo konec življenja in njegovo nasprotje. Smrt je bila ontogenska in filogenska tema raznih razmišljanj. Skozi zgodovino so smrt razumeli različno. Pri Platonu kot reinkarnacijo, v Gozbi se razmišlja o nesmrtnosti duše, v krščanstvu kot večno življenje, v znanosti kot prekinitev vitalnih funkcij. Vsa ta razmišljanja nam niso prinesla napredka, o smrti še vedno govorimo na indirektnen način. Naši najmlajši člani družbe vedo več o porodu kot prej, a za razliko od seksa, ki ni več tabu tema, je to postala smrt. Otroke ne prinašajo več štokrlje. Po drugi strani pa babice in dedki odhajajo na dolgo pot, postajajo metulji ali pa se preselijo v sredozemske vrtove, kjer rastejo najlepše rože. Če sprejmemo sodobno fenomenološko diagnozo

krize, ki pravi da je točka, na kateri nismo sigurni, po kateri poti je najbolje iti, točka, s katere ne vemo, ali bo zmagalo življenje ali smrt, potem spoznamo, da je čas, v katerem živimo pod vplivom virusa čas izrazite krize. Kriza je opomin, da je prišel čas, da se odločimo, kako bomo živeli dalje, kako bomo ravnali drug z drugim, pa tudi z naravo. Sedanjost lahko ignoriramo kot mnogi ki se pretvarjajo da virusa ni ali pa da ni nevaren, lahko pa se obrnemo tudi domišljiji, da se vprašamo, ali je smrt boleča, lepa, kratka, pametna, zvita, pogumna, zavedamo se pa tega, da dobi obliko in značaj šele v trenutku umiranja in zato ima atmosfero, vzdušje in moč sedanjega trenutka, ki ga imenujemo ena največjih kriz sodobnega časa.

Alena Begić: (VZ)TRAJATI: Imanenca nekega življenja onstran živetega, smrti in večnosti

Zgodovina (zahodne) filozofije kaže, da je mišljenje v svoji dominirajoči artikulaciji zasnovano kot bit-k-smrti, ki je predstavljala horizont, znotraj katerega je mogoča osmislitev sveta, življenja in pomena, ki usmerja človekovo eksistenco in ji ponuja skoraj ironično pot izhoda iz minljivosti in posledične odsotnosti smisla. Tako začetek kot konec eksistence sta predstavljena kot dogodka, ki temeljita na neki bistveni odsotnosti: življenje kot odsotnost ali redukcija (po)polnosti biti na njeno posnemovalno obliko; smrt kot ena bistvenih zmožnosti človeka ki, čeprav inherentna, ostaja vedno neuresničljiva, delujoč kot izbris neke biti, ki jo obenem doživlja in nikakor ne more doživeti. Takšne koncepcije življenja in smrti, ki začetek življenja in njegov konec doživljajo kot dva različna dogodka, pa pravzaprav temeljijo na isti predpostavki: da je tako z začetkom kot koncem nekaj izgubljeno; da sta tako življenje kot smrt limit, meja (ne)obstoja, *onstran* katere je nič ali večnost v svojih različnih oblikah. Tako se Gilles Deleuze, v svoji kritiki zahodne filozofije neposredno dotakne vprašanja želje in smrti: izkušnja smrti kot »najpogostejša izkušnja nezavednega« odzame smrti njeno moč, ki, udomačena v melanholičnem subjektu, še vedno deluje kot udomačena transcendenca. V prispevku se bom skupaj z Deleuzom dotaknila vprašanja smrti, ki je v Deleuzovem branju Spinoze *esencialno* nemožno, saj prihajanje v bit oz. začetek življenja ne predstavlja niti izgube popolnosti niti vrženosti v svet iz predhodnega ničā. Vprašala se bom, kaj je *imanenca življenja* onstran dihotomije končnosti in večnosti? V tem smislu se bom dotaknila tudi spekulativnih vprašanj, kot so *življenje onkraj smrti* in problematike Deleuzovega lastnega suicida.

Marko Markič: Končnost kot temelj samolastnega smisla sveta

Heidegger v *Biti in času* izvede fenomenološko ekspozičijo tesnobe in biti-k-smrti in sicer v njuni enakoizvornosti. Čeprav se številne interpretacije precej razlikujejo glede smisla te analize je nedvomno to, da gre za poskus opisa samolastne končnosti, ki bistveno vsebuje opis sesutja vsakdanjega življenjskega sveta. Tako se zastavlja vprašanje, ali se v tem zlomu pogojenem s končnostjo nakaže tudi nek drug, samolastni smisel svetnosti, ki je morda tudi utemeljen prav v samolastni končnosti in zlomu vsakdanje svetnosti, ki se v njej enakoizvorno dogaja? V prispevku bom skušal pokazati, da je mogoče ne le možnost ampak v določenem smislu tudi nujnost samolastnega smisla sveta na podlagi samolastne končnosti, utemeljiti na podlagi Heideggerjeve analize razmerja globokega dolgčasa in trenutka kot forme samolastne časovnosti v predavanju *Temeljni pojmi metafizike*. Argumentacija bo temeljila na interpretaciji eksistencialnega pojma končnosti kot breztemeljnosti. Glavne teze, ki jih bom zagovarjal so: 1. Je neki samolastni smisel celosti biti (svetnosti, sveta); 2. Ta smisel samolastne celosti biti je breztemeljnost biti (pridobljen iz razlike z vsakdanjim smislom biti in izkazan v tesnobni biti-h-koncu); 3. Smisel in temelj odnosa samolastne tubiti in samolastne celosti tubiti je prav tako breztemeljnost; 4. Polni eksistencialni (časovni) smisel breztemeljnosti in s tem tako celosti biti kot razmerja do celosti biti je skrajnost kot posebni samolastni modus časovnosti, ki obsega enakoizvorno: dovršenost, vseobsežnost, presežnost; 5. Predhodne tri teze se pustijo izkazati iz prehoda globokega dolgčasa v trenutek. Potek argumentacije lahko povzamem v naslednjih točkah: 1. Dolgčas, s svojimi značaji ima smisel breztemeljnosti; 2. V tej breztemeljnosti je neka apriorna

tendenca k samoprevzetju, samolastnosti, oziroma, breztemeljnost sama ne dopušča tubiti, da bi se v nedogled zadrževala v stanju tesnobnega dolgčasa, ampak sili k nadaljnji, samolastni interpretaciji. Nujnost tega prehoda je utemeljena v tem, da je tubit neizogibno soočena z breztemeljnostjo bitnega svetnega smisla, soočena tudi z lastno breztemeljnostjo (ni niti utemeljena v svetu, niti sama ne sodeluje pri utemeljevanju sveta); 3. Obenem - in ta hkratnost je tu ključna - je tubit soočena tudi z izvorno enotnostjo lastne breztemeljnosti in breztemeljnosti (končne časovnosti) biti same, ki je (ta izvorna enotnost) neposredno vsebovana in izkazana v samem smislu in strukturi breztemeljnosti; 4. Prehod v samolastno tubit se torej zgodi nujno oz. apriorno obenem s prehodom nesamolastnega smisla svetnosti v samolastni smisel svetnosti. Ta prehod se zgodi v "trenutku", sprejetju breztemeljnosti biti same in uvidu v izvorno korelacijo tubiti kot take in te breztemeljnosti biti. Breztemeljnost bitnega smisla ni več razumeta zgolj kot sesutje utemeljenega časovnega življenjskega sveta, ampak kot njegova pozitivna in samolastna modifikacija. Prehod iz nesamolastne v samolastno svetnost je tako utemeljen v nujnosti prehoda iz ne-še-povsem-samolastne breztemeljnosti dolgčasa v samolastno breztemeljnost trenutka; nujnost tega prehoda samega pa je kot rečeno utemeljena v nujnosti prehoda nesamolastne tubiti v samolastno tubit, kot odnos do breztemeljnosti biti same. Na predhodnih točkah utemeljena teza, ki jo bom prav tako zagovarjal je, da struktura globokega dolgčasa nudi vodilo za uvid v strukturo samolastne svetnosti. To argumentiram takole: 1. V globokem dolgčasu se vsakdanja svetnost sesuje, in ostane breztemeljnost svetnosti v vidiku vseobsežnosti, presežnosti in dovršenosti, glede na vse možno vsakdanje bivajoče; 2. V trenutku je značaj biti, izkazovan v dolgčasu (skrajnost, ki je strukturirana v presežnost, vseobsežnost in dovršenost) zaradi

enotnosti breztemeljnosti ohranjen; 3. Značaje samolastne celosti biti oziroma samolastne svetnosti tedaj prav tako tvorijo vseobsežnost, presežnost in dovršenost; 4. Ti značaji so v trenutku ohranjeni na modificiran način v svojem 'pozitivnem' karakterju, to je, ne več v negativnem smislu glede na vsakdanjo svetnost, kot absolutno zanikujoči vsakdanjo svetnost, ampak v pozitivnem smislu glede na breztemeljnost samo (in zato samolastnem smislu).

Tara Peternell: Jisei – prvine zen budizma v poslednjih pesmih o smrti

極樂も 地獄もさきは 有明の 月ぞ心に かかる雲なき*

Ne glede na to kam pojdem, v nebesa ali pekel, je moje srce jasno kot nebo v času vznika zarje.

Če želimo vobče zapopasti tradicionalni japonski odnos do življenja in smrti moramo upoštevati dva pomembna vira. Prvi zajema podstat, ki je kulturni razvoj japonskega ljudstva vse od njegovih ranih pričetkov, ki se je v veliki meri naslanjal na mitološkost in lirične zapise. Pesmi o smrti se porajajo že v najstarejših japonskih antologijah – *Kojiki*, *Man'yōshū* in *Kokinshū*. Drugi vir je najti v mahayana budizmu, ki je prežeh in globoko zaznamoval kontinent v 6.st.n.št. Po svojem prihodu je postal ključen del zgodovine na vseh področjih in s svojim naukom globoko zaznamoval dojemanje koncepta smrti. Z vpeljavo zen budizma je vzniknila nova zvrst poezije, ki je bila najprvo namenjena vrstam menihov, a je skozi stoletja do obdobja Meiji pridobila status ustaljene prakse množic. Imenuje se *jisei* – poslovilna pesem, ki nastane v zadnjih vzdihljajih umirajočega. Njena oblika je izraz minevanja, doktrine o navezanosti ter neprijetnosti, ki vznikne iz nje, vseprežemajoče brezkončnosti, enakodušnosti in spoznanja o praznini kot resnični naravi sveta. Če je brezkončno torej v vsem vsebovano, tedaj ga mora, ne glede na to kako majhna, reč vsebovati toliko, kot jo vsebuje nekaj zajetnih dimenzij. To se na poseben način odraža v posebnostih japonske poezije. Ena izmed glavnih in bolj vpadljivih značilnosti le-te je naklonjenost do kratkih verzov. Z njeno skrajno skrčitvijo na sedemnajstzložni *haiku* v obdobju Edo je postala še bolj čudovito

orodje za izraz zen estetike, ki temelji na konceptih kot so *wabi-sabi*, *yūgen* in *mono no aware*. Zanimalo me bo, katere prvine zen budizma izražajo *jisei* ter kako in v kakšni meri se v njih prepleta ta senzibilna estetika s svojimi značilnimi elementi, ob tem pa bo moje glavno vodilo prikaz japonskega duha in njegovega odnosa do prenehanja življenja.

* *Zadnja dva verza poslednjega zapisa Uesugi Kenshina.*

Martin Mikolič: Budizem in Srečko Kosovel: samomor

Prispevek bo v prepletu filozofije in literarne vede obravnaval temo smrti in samomora skozi budistično pojmovanje sveta pri enem izmed slovenskih največjih pesnikov, Srečku Kosovelu. V prispevku bo najprej predstavljen miselni okvir in razvoj budizma, kjer velja, da je vsako ponovno rojstvo zaznamovano v skladu s človekovo karmo, ter da bivanje vključuje »strah pred smrtjo«, medtem ko vse neprijetno izvira iz nevednosti in navezanosti na jaz (atman). Krog se nadaljuje v neskončnost, dokler osvoboditev ni pridobljena preko resničnega uvida v naravo sveta in nirvane. Ta osvoboditev hkrati predstavlja konec samsare. Ključna je delitev med tistim, kar je tusetna sprememba stanja zavesti kot doseg le-te, in smrtjo kot fizičnim pojavom, katere dožemanje bo predstavljeno s pomočjo Tibetanske knjige mrtvih. Nato pa se bo prispevek osredotočil na polemiko med Srečkom Kosovelom in slovenskim budističnim mislecem Josipom Suchyjem, za katerega je Kosovel rekel, da je "suhoparni gospod exbudist svebog". V okviru polemike se oblikuje tudi stališče o nujnosti in nepotrebnosti samomora.

Matej Kapus: Samadhimarana – Opustiti dih

Umreti tehtno, z disciplino ki presega čutnostno je spoštovana in sprejeta praksa nekaterih hinduističnih šol. V jainističnih šolah je izraz za to *samadhimarana* – *samadhi* označuje stanje umirjenosti, nadzorovanosti, ravnovesja, medtem ko pojem *marana* prevajamo kot smrt. Praksa *samadhimarane* se izvaja še danes. Jainistična *sallekhana*, s katero se nameravam bližje ukvarjati v prezentaciji, je praksa oz. drugo ime za *samadhimarano*. Predstavlja idejo pojemanja fizičnih moči, pri čemer praktikant/ka ostaja mentalno in duhovno aktiven/na. Praksa *sallekhane* se tipično konča s smrtjo – *sallekhana* je umetnost umiranja. Za jaine je zadnji veliki akt življenja in del prehoda v naslednje življenje, pravijo, da se skozi njo redčijo človeške strasti in bogati duševno življenje. Tipično se postopek prične z zaobljubo. Skozi neko dolžino časa praktikant/ka nato počasi manjša vnos hrane skozi več faz, na koncu pa uživanje le te tudi popolnoma opusti. Skozi to zaobljubo praktikant/ka izkaže nadzor nad samim/o seboj in se očisti slabe karme. Praksa *sallekhane* je dandanes v Indijskem pravu sicer sporna, to pa nam kljub temu ne prepreči, da se podamo v bolj abstraktne ontološke in etične ideje, ki jih taka praksa implicira – kar nameravam storiti v svojem predavanju.

Jaka Bombač: Umiranje in sanjanje v Tibetanskem budizmu

Čeprav smrt ob prvem pomisleku zlahka konstruiramo kot absolutno kategorijo, kot ne-življenje ali odsotnost življenja, se ob globljem premisleku izkaže, da našemu prvemu pomisleku botruje obilica predpostavk. Ko ob svojem rojstnem dnevu zatrdimo, da čas »tako hitro gre« (ker smo leto bližje smrti in leto dlje od rojstva in nedolžnosti), implicitno sprejemamo predpostavko o času kot o seriji vzrokov in učinkov, pri čemer tej seriji praviloma ne priznavamo povratka na zgodnejše obdobje, katerega pomen se v sedanosti utrjuje in s tem zadobiva potencialnost prenovitve. Kot višji red prvoomenjene predpostavke lahko omenimo predpostavko o svobodi in nujnosti kot dveh temeljnih razlagalnih načelih vesoljstva in nas v njem. Svoboda kot absolutna svoboda nas navaja na misel, da smo lahko vsaj v določenih okoliščinah popolnoma nedeterminirani s svojo neposredno okolico in s svojo preteklostjo. A če svobodo definiramo kot nedeterminiranost (s strani preteklosti) in popolno odprtost (s strani prihodnosti), govorimo zgolj o končnih stanjih nekega procesa, medtem ko izpustimo omembo procesa samega. Na ta način si odrečemo zastavitev vprašanja: »Zakaj determiniranost in svobodo sploh razumemo kot nasprotji?« Da bi se lahko zoperstavili negativnemu odnosu do smrti, ki se izraža v naših zdravorazumskih idejah o času in subjektivnosti, moramo (a) smrt konstruirati kot proces, kot umiranje, in (b) pokazati na manifestacije tega procesa v našem (fenomenalnem) izkustvu. V svoji predstavitvi se bom osredotočil na tradicijo Tibetanskega budizma, ki nam lahko pomaga pri nadaljnem prevpraševanju naših predpostavk o smrti. Moja predstavitev sestoji iz treh delov. V prvem bom predstavil genealogijo Tibetanskega (oz. tantričnega) budizma in pojasnil kako so konkretne zgodovinske okoliščine pripomogle k so-oplajanju budizma mahayana,

(indijskega) tantričnega šivaizma in tibetanske šamanistične religije bon. V drugem delu bom pojasnil, kako je ta novonastala formacija vplivala na značilno tibetansko-budistično pojmovanje smrti, ki ga od mahayanskega pojmovanja smrti loči predvsem realistična (in ne figurativna) zasnova povezave med sanjanjem in smrtjo (oz. umiranjem). V tretjem delu si bom prek branja dveh sodobnih študij zastavil dve vprašanji, ki nas bosta vodili na poti nadaljnjega razmisleka. Prvič, kako sistem Naropovih šestih jog (kot večstopenjski sistem) tematizira povezavo med konkretnim in abstraktnim, med utelešenim in notranjim, med zunanjo in notranjo manifestacijo? Drugič, kako lahko tovrstni stopenjski sistem konkretizira povezavo med dejanskim svetom in svetom sanj (sanj namreč ne pojmuje kot metafore za življenje, ampak kot enega izmed procesov, podobnega življenju) ter prek tega osvetli procesno naravo umiranja?

Sebastjan Pešec: Vrednotenje smrti pri Zhuangziju

Z evropskega filozofskega vidika lahko Zhuangzijevo ontologijo interpretiramo kot strogo nedualistično in procesualno. *Zirani* (samo-sebstvovanja) oz. posamezna postajanja, ki se kot celota združujejo pod pojmom *dao*, niso nikoli dokončna in mirujoča stanja. Vse je v premeni in prehajanju iz ene v drugo obliko. Etično gledano je najpomembnejše, da daoist varuje vsak posamezen *ziran*, vanj ne posega in ga ne spreminja po svojih kriterijih. Deluje nehoteno (*wuwei*) po svoji lastni spontanosti in tudi vrednoti vsako stvar iz njene perspektive oz. po njenih kriterijih. Ena izmed najpomembnejših vrlin je nepristranskost, daoist torej ne preferira nikogar (ne sebe pred drugimi, prav tako pa ne druge pred seboj in svojo avtentičnostjo) in ničesar – določitve dobrega in slabega, lepega in grdega itd. so relativne in perspektivne. Nasprotja so si enakovredna, ker pa so nastala z diferencirajočo dejavnostjo človekovega uma (*shi/fei*), ki je uničila spontano enotnost, jih daoist skuša preseči oz. odpraviti. V skladu s tem perspektivizmom in afirmacijo procesualnosti sveta tudi življenje in smrt ne moreta biti vrednotena kot dobro ali slabo. Zhuangzi smrt vidi kot še eno izmed premen, nanjo enkrat gleda iz agnostičnega vidika, drugič kot možnost nove perspektive, spet tretjič pa kot rešitev od diferenciacij človeškega življenja, prežetega s skrbmi ter hlastanjem po prijetnim in begom od neprijetnega. Enakovredno vrednotenje in sprejemanje tako življenja kot smrti pri filozofskem daoizmu (v manjši meri pri Laoziju, v večji pri Zhuangziju), se ironično obrne v svoje nasprotje v alkimiji religijskega daoizma, kjer je ves trud osebne kulture usmerjen v podaljševanje življenja ali celo v nesmrtnost.

Nina Petek: Meditacije o smrti; Načini soočanja z minljivostjo v zgodnjem indijskem budizmu

Prispevek v prvem delu predstavi različne vidike pojmovanja smrti v zgodnjem indijskem budizmu *theravāda* in oriše paradoksalen status smrti, ki je bila na eni strani opredeljena kot izvir najrazličnejših človekovih stisk, po drugi pa kot najbistvenejši del soterioloških strategij premoščanja vseh tegob (pal. *dukkha*). Pri tem v osrednjem delu osvetli načine soočanja z minljivostjo, orisane v palijski zbirki besedil *Aṅguttaranikāya*, nakar predstavi Buddhaghosevo filozofijo smrti v delu *Visuddhimagga* in njegovo sistematizacijo najzgodnejših budističnih meditacijskih metod kultivacije poglobljanja zavedanja minljivosti, pri čemer bo posebna pozornost namenjena analizi dveh meditacij o smrti, *maraṇasati* in *asubha bhāvana*. V zaključku prispevek naslovi pomen omenjenih soterioloških metod v širšem kontekstu budistične filozofije, ki ne osmišljata le neizbežnosti smrti in njene absolutne dokončnosti, ampak življenje samo.

David Tomažin: Filozofija pravičnega pokopa

Rdeča nit tega prispevka bo pojem pravice in njegova povezava s človeškimi pokopi. Poseben poudarek bom dal na pokope tistih, ki sami niso uspeli povedati na kakšen način ali kje želijo biti (ali če sploh želijo biti) pokopani. Pomenljiva je Voltairova krilatica »Živim dolgujemo spoštovanje, mrtvim samo resnico«. Kakšno resnico smo jim dolžni? Kaj če te resnice nismo sposobni odkriti? Mar ni samoumevno, da tudi živim dolgujemo resnico ter mrtvim tudi spoštovanje? Prav to spoštovanje ter način njegovega izražanja v slovenski kulturi me bosta še najbolj zanimala. Sicer v prispevku ne bom izvajal zgodovinskih študij, pač pa se bom na primerih iz zgodovine osredotočil na preteklo prakso iskanja pravice v pokopih ter na razmislek o naši trenutni ter bodoči praksi pokopavanja. S tem, upam, bom osvetlil dejstvo, da se naše razumevanje smrti odraža v načinih pokopavanja oz. poslavljanja od umrlih. Prek tega pa lahko tudi ugotovimo ali na življenje in smrt gledamo nihilistično-pesimistično ali optimistično.

Eileen Bucik: Ljubezenska smrt nesmrtné duše; Ljubezen kot duševna smrt skozi Ficinov platonizem

“O, srečna smrt, ki ji sledita dve življenji!” je citat, s katerim Marsilio Ficino v svojem delu *De amore* opredeli vzajemno ljubezen. Da je ljubezen smrt ne velja le za vzajemno, temveč tudi - in morda še toliko bolj – za nesrečno ljubezen, pri kateri po smrti ne sledi (niti eno) vstajenje. Toda kako je lahko ljubezen povezana, celo enačena z njej tako nasprotnim pojmom oz. pojavom smrti? Ficinova ljubezenska smrt se ne navezuje na telesno smrt, temveč gre za duševno smrt, saj telo ne umre, čeprav se duša loči od telesa (s čimer nastane nekakšen “ljubezenski zombi”). V tej obravnavi seveda ne moremo mimo platonizma in samega Platona, saj je to glavni vir Ficinove filozofije s primesmi krščanstva, poleg tega pa je tudi delo *De amore* napisano kot replikacija oziroma komentar Platonovega *Simpozija*. V prispevku tako ponujam premislek Ficinovega pojmovanja ljubezni kot smrti skozi analizo njegove renesančne interpretacije ljubezni in njene vloge pri Platonu oz. platonizmu.

Jakov Kalajžić: Life or death? Hegesias' path to Eudaimonia

The Cyrenaics, especially Hegesias, are rarely considered as a topic in the history of philosophy, despite their historical importance. Hedonism as a transepochal concept in lie and ethics deserves more discussion than it is accustomed to currently, and specifically it deserves more discussion through the reconstruction of Cyrenaic philosophy. One of the reasons for the lack of understanding of the Cyrenaics is in their downfall (keeping in mind that some of their teachings were taken over by Epicureans, who were more popular later on), as well as the rumours that followed Hegesias (Death-persuader, one that pursues death), Through Kurt Lampe's interpretations and papyrus PKoln 205 which he identifies as Hegesianic, this presentation aims to uncover this philosophy from it's unjust peripheral position, explain it without it's usual misconceptions and encourage a discussion on the blessed life which is itself a relevant discussion when taking into account the tendencies of modern stoicism and epicureanism which have completely lost touch with their greek ancestors. Walking through the original texts, hedonism is attempted to be shown not only as necessary, but also more philosophical than the common understanding of hedonism would lead one to believe. This is especially visible in Cyrenaic philosophy, whose traces can be further followed through Epicurus.

Tinkara Tihelj: O evtanaziji v Sloveniji

Evtanazija je tema, ki buri duhove že nekaj časa, tako v Sloveniji kot izven nje. Za začetek bomo predstavili ključne pojme (pomoč pri samomoru, evtanazija), navezavo na jedrni koncept – samomor in razlikovanje osnovnih tipov evtanazije (aktivna, pasivna, prostovoljna, neprostovoljna). V nadaljevanju bomo predstavili še nekaj argumentov, ki se pojavljajo v svetovni literaturi, nato pa si bomo ogledali še glavne argumente ključnih figur v Sloveniji ki se zavzemajo za evtanazijo in tistih, ki ji nasprotujejo. Pri tem nas bo pot vodila tudi v medicinske in pravne vode. Ogledali si bomo Hipokratovo prisego, mnenje Komisije za medicinsko etiko, Zakon o pacientovih pravicah (ZPacP), osnutek Zakona o pomoči pri prostovoljnem končanju življenja (ZPPKŽ), knjigo *Sam bog naj jo bere* in ostalo aktualno dogajanje (ne le v Sloveniji, ampak tudi v sosednjih in malo bolj oddaljenih državah).

Matjaž Potrč: Filozofski zombi

En način, kako lahko opazujemo zombija je, da je to stvar, pri katerem ni jasno ali je živ ali pa morda tudi ne. Filozofski zombi je bolj določno bitje, ki morda na pogled deluje normalno, vendar pa mu umanjka kvalitativno zavestno izkustveno doživljanje. Sama logična možnost zombijevega obstoja je lahko v prid soočenju s težkim problemom zavesti. Pomembno je razlikovanje med psihološkimi in fenomenalnimi pristopi k duševnosti. Brentanovska tradicija je oboje združila, Freud in Ryle pa sta izključila fenomenalno zavest, tako da nezavedno povzroča obnašanje, kar je privedlo do prevlade funkcionalizma. Če ta Chalmersova trditev drži, potem je večina filozofskega dela na področju duševnosti zombijevska. Kot izhod iz zagate je predlagana barvna osvetlitev z upoštevanjem dinamičnih razložnih vzorcev, kot ti pritiskajo na sceno pojavnosti vsebine. Razlogi izven zavestnega okolja niso nezavedni, in so upoštevani kot značilnosti, ki prispevajo k učinkom zavestne vsebine.

Matija Pušnik: Smrt narcisu

Kapitalizem je v svojem razvoju ne samo spremenil način produkcije, pač pa tudi način subjektivacije. Novi - po Warku hekerski - razred dela ne dojema več kot sebi zunanjšega opravila, ki ali služi nekemu trivialnemu in odtujenemu namenu, ali pa, če ne v realnem smislu pa hipotetično, nosi vrednost samo po sebi. Delo je vedno pogosteje dojeta kot *investicija vase*, investicija v imenu nekega drugega jaza. Sicer ni dvoma, da bo kakršnakoli odrešitev terjala izumljanje kolektivnih praks *pre-subjektivacije*, izumljanja novih načinov biti-in postajati-subjekt, vendar se ob strani političnega vprašanja zastavlja tudi zanimiv filozofski problem: zakaj bi subjekt sploh želel nastopiti proti sanjam veličine? Smrt nastopi kot nepremostljiva prepreka neskončni rasti subjekta, ki je postal kapital. Smrtnost je mogoče misliti kot orožje za boj proti narcisu: smrtnemu subjektu je onemogočena neskončna rast, njegove sanje veličine se navzlic smrti razblinijo in pokažejo v vsej svoji bedi. Toda misliti smrtnost na tak način ne pomeni negirati življenja. Šele s tem ko se subjekt zave svoje smrtnosti, lahko začne zares živeti.

Tjaša Pirnar: Smrt – čas življenja

Paul Ricoeur je živel do leta 2005, ko je umrl. Posthumno je izšla knjižica njegovih zapisov naslovljena *Živ vse do smrti in Fragmenti*. Prvi del je nastal približno deset let pred avtorjevo smrtjo, ko se je soočal z ženino boleznijo in njeno bližajočo se smrtjo, *Fragmenti* pa so nastajali v zadnjem letu njegovega življenja, ko se je soočal s slabšanjem lastnega zdravja. V enem od fragmentov Ricoeur ločuje med smrtnim časom življenja in nesmrtnim časom dela. Ravno ob pričujočem besedilu pa se znajdemo natanko na vznemirljivi ločnici med avtorjevim življenjem in njegovim delom, življenjem, ki je s svojim končevanjem prehitelo delo, in delom, ki ga avtor ni nameraval objaviti. V svojem prispevku bom premišljevala smrt ob zapiskih Paula Ricoeurja. Kako misliti smrt kot nekaj, kar izkušamo samo kot drugi? V fragmentu, naslovljenem Jacques Derrida, Ricoeur zapiše: »Če "končno naučiti se živeti" pomeni naučiti se umreti, torej sprejeti absolutno umrljivost brez vsakršnega zveličanja, vstajenja ali odrešenja, potem sem jaz na povsem nasprotnem bregu.«

Andraž Dolinšek: Estetizacija smrti – literatura družbenih pretresov

Prispevek obravnava fenomen estetizacije smrti v literaturi družbenih pretresov, to je v literaturi, ki je nastajala v obdobjih dramatičnih, revolucionarnih sprememb in prelomov v politiki, družbi in kulturi 20. stoletja ali se nanje nanaša iz varnega zavetja sodobnosti. Izpostavljam vrzel med revolucionarnim zanosom utopističnega prizadevanja na eni in težavno, pogosto krvavo resničnostjo njegove uresničitve na drugi strani. V ta namen analiziram dva zgodovinska momenta, dva teksta. Najprej roman sovjetskega revolucionarja in pisatelja Andreja Platonova, *Čevengur*, v katerem avtor vztrajno razgrinja utopični potencial sovjetskega eksperimenta, a le-tega hkrati ne zavija v vato, temveč odkrito in z dobršno mero ironije priznava trud, zahtevo po pripravljenosti umreti, ki ga sam eksperiment terja od svojih snovalcev. Nasproti Platonovu nato postavim podobo idejnega razdora med Titom in Stalinom, ki v socialistični Jugoslaviji vodi v odprtje taborišča na Golem otoku. Tega preiščujem skozi sodobni roman Gorana Markovića, *Beograjski trio*, v katerem avtor izgrajuje delno fiktivno pripoved o krvavem izidu tedanjih frakcijskih bojev. Sopostavitev zgodovinskega dogajanja in literarne fikcije odpira pot kritičnemu pretresu estetizacije smrti na ozadju razmisleka o potencialu utopičnega mišljenja danes.

Sara Svati Sharan: Molk, nemogoči objekt znotraj govornice in »smrt« javnega izrekanja

Molk je sestavni del jezika - z umanjkanjem komponente zvoka bi ga lahko poimenovali kot 'hrbno stran govornice'. Molk je del govornice, vendar ni njen osrednji del: je umeščen vanjo, vendar se izmika nekam na rob. Vse, kar je prisotnega v molku, kar je tudi skupnega z govornico, je gola vsebina. Slednja je sicer razvidna šele iz samega konteksta, v katerega je vpeta posamezna situacija molčanja. Predvsem pa molk funkcionira kot intersubjektivno orodje, vzpostavlja relacijo z drugim subjektom ali subjekti: vedno molčimo pred nekom, zavoljo nekoga ali nečesa. V kontekstu javnega izražanja lahko molk enačimo s smrtjo; javno izrekanje je namreč tisto, kar tvori družbeni diskurz. Ko se nekdo, ki je do sedaj soustvarjal diskurz, preneha pojavljati v javnosti na tovrsten način, je s premikom v povsem zasebno sfero tudi opravič_a dejanje svoje javne smrti. Javna smrt, kulturni molk oz. nezmožnost reprodukcije diskurza so sicer fenomeni, ki v neki meri zaznamujejo tudi sedanost – čas, ko javni diskurz poteka dvotirno, tako preko tradicionalnih javnih občil, kot preko virtualnega prostora socialnih omrežij. Po 12. marcu 2020 se je v slovenskem javnem prostoru zaradi serije šokantnih dogodkov namreč vedno bolj nemogoče odzivati na aktualnost in tako soustvarjati javni diskurz. Politiki kopičijo privilegije, javni mediji doživljajo cenzuro v obliki finančnega primanjkljaja, zdravstveni sistem se sesuva sam vase, zanikovalci koronavirusa se širijo hitreje od precepljenosti družbe. Ker zahteva vsak šokanten dogodek svoj odziv, ki bi moral biti racionalen – v nasprotju z iracionalnostjo večine dogodkov - se je zaradi celotne kvantitete dogodkov nanje že skorajda nemogoče več odzivati.

Nesa Vrečer: Teoretski aspekti intimnopartnerskih umorov

Teoretizacijo intimnopartnerskih umorov prečijo podobne dileme kot že mnogo feminističnih razprav poprej. Vprašanje »kdo je ženska« nas je v zgodovini feministične teorije popeljalo v vrsto polemik, ki se vrtijo predvsem okrog vprašanja esencializma, torej vprašanja narave na eni strani in kulture na drugi. Poskusi tvorbe teorije femicida in nasilja nad ženskami se vrtijo v istih krogih in nihajo na spektru med biološkim determinizmom na eni strani in družbeno teorijo patriarhata na drugi. Raziskovanje nasilja nad ženskami je plod drugega vala feminizma, kar pomeni, da je neizogibno zaznamovan s teoretskimi smermi od poznih šestdesetih let naprej. V predstavitvi bom grobo orisala glavne teoretske struje intimnopartnerskih umorov in nakazala na njihovo primernost oz. neprimernost.

